

ANCHETA

Este cert că traversăm o perioadă de necesară recuperare a memoriei. „Lunga” minciună comunistă a impus/impune o „profilaxie” adecvată. Efortul scriitorului devine astfel unul terapeutic, dar pe de altă parte și unul de inițiere. Scopul nu este acela de a oferi modelul ci alternativa morală, depărtată de închipuita viață a scriitorului revoluționar, alternativa normală — cea a scriitorului adevărat, confruntat în permanență cu sine și cu societatea. S-a folosit cu o frecvență simptomatică în perioada de după revoluție, termenul de dezvăluire: „domnul X va face dezvăluiri importante...”, „noile dezvăluiri arată că...” ș.a.m.d. S-a satisfăcut astfel foamea de senzațional. Prin ancheta revistei am încercat nu dezvăluirea, ci descoperirea unor „zone necunoscute” din biografia (mai ales) dar și din scrierile unor autori.

În măsura în care „orizontul de așteptare” al publicului „s-a centrat” asupra documentului literar (a se vedea o parte din seria de cărți apărute la editura „Humanitas”, revista „Memoria” etc.), deși recuperarea e încă departe de a fi completă, răspunsurile la ancheta revistei sînt adevărate introspecții în viața și opera unor scriitori importanți.

Mulțumim celor care au avut amabilitatea să răspundă la următoarele întrebări:

1. Cum priviți relația dintre viața și opera dvs.?
2. Povestiți o întâmplare care v-a marcat existența.
3. Ce înseamnă moralitatea unui scriitor? Este ea determinantă pentru operă?
4. În ce fel v-a modificat viața și opera epoca în care ați trăit?

Banu Rădulescu

„UN SCRITOR TREBUIE SĂ FIE SINCER”

! Bineînțeles că între viața și scrisul meu există o legătură. Știu cu toții de mult că „le style c'est l'homme même”, nu-i așa? Stilul. Eu cred că și opera. Și cred că asta e un adevăr general valabil pentru fiecare scriitor. Cît de strînsă e această legătură sau cît de vizibil apare ea, rămîne de discutat. Unii scriitori izbucnesc s-o camufleze cu abilitate, la alții e mai ușor decelabilă. Dar, cert, ea există.

Referindu-mă la mine, pot să vă spun că o vreme, la început, m-am ferit din răspuneri să abordez vreun subiect care să aibă cea mai vagă contingență cu viața mea personală. Așa, de pildă, cum știți că medicina e profesia mea de bază, n-am vrut cu nici un chip să atac vreun subiect pe această temă. Convinș că un scriitor trebuie să-și afle subiecte și personaje în toată aria complexă și plină de nuanțe a vieții, și nu să se limiteze la un anume sector. Așa că am procedat în consecință, ocolind orice subiect cu tentă... medicală. Mai mult, în unul din romanele mele („Verdictul”, apărut în 1970) eroul principal e... o femeie. Ba chiar „am îndrăznit” să supun eroina la autognoză, punînd-o să sustină întreaga tramă a cărții, deci întreg romanul e scris la persoana întâi, ca o emanație a ei. Am vrut adică, observați, să fac abstracție pînă și de structura mea biologică. Foarte curios eu însumi — un pariu cu mine, desigur, un joc, cum joc frumos e toată arta, nu? — să văd ce va ieși și dintr-o asemenea experiență scriitoricească. A ieșit ceva, cred, de vreme ce critica (și multe cititoare mai ales) a remarcat unele observații exacte în psihologia femeii. Dar nu despre asta e vorba acum. Am dat acest exemplu

spre a sublinia cât de departe am dorit să-mi țin viața personală de scrisul meu. O iluzie, firește. Fiindcă n-am izbutit. Indiferent ce subiecte abordam, indiferent ce destine de eroi creionam, răzbea pe ici, pe colo, mai vizibil sau mai puțin vizibil, și cite ceva din propria mea existență. Nu situații ca atare, ci ceea ce în secret, ascuns în odinul ființei mele, le alimenta. Un fond misterios, greu decelabil de cele mai multe ori și mie însumi, nesupus voinței mele, se cerea transpus după legile lui proprii. Zadarnic m-aș fi luptat să-l camuflez, el se rostea. Mi-am dat seama de acest lucru când unul din critici a făcut remarcă, apropo de o carte a mea, că sint „atras de tragic”, de situațiile liminare ale vieții. Așa și e. Căci aproape în toate scrierile mele există un filon tragic, mai clar sau mai vag exprimat. Punindu-mi întrebarea de unde această „simpatie” pentru tragic, am descoperit sursa: în copilărie, pe când aveam 5—6 ani, mi-a murit tata. Un om deosebit, profesor la un liceu în București, mare iubitor de frumos, adora muzica, el însuși cînta la vioară, violoncel, orgă (instrument care mă atrăgea și pe mine și la care el începuse să mă inițieze), și o dată pe săptămână organiza la noi în casă, cu cițiva prieteni, cvartete muzicale. Moartea lui a însemnat nu numai dispariția unui părinte, ci și dispariția muzicii din casa noastră. Azi sint convins că nu numai absența lui, pe care am resimțit-o din ce în ce mai mult, pe măsură ce creșteam, ci și tăcerea mohorită care s-a instaurat în casă după plecarea lui stau la originea atracției mele pentru tragic. Asta nu înseamnă că nu m-au mai atras și alte lucruri, luminoase, și n-ici că viața mi-a fost o tragedie, cum și în scrisul meu nu totul e subiect tragic. Apare de multe ori și bucuria, ba chiar exaltarea ei, fericirea. Realitatea însă e că, fie și în cele mai minunate clipe ale vieții, n-am putut să fac abstracție de luminosul chip al tatii, un permanent însoțitor al meu, întrezărit mereu și mereu prin aburul amintirii.

Da, cred cu tărie că între viața și opera unui scriitor există o strînsă legătură. Căci de multe ne putem scutura în viață, dar de noi înșine niciodată.

II. E cea relatată mai sus. Numai că, eu cred, viața fiecărui om e ca un răboj: nu are numai o creștătură, ci mai multe. Așa și cu viața mea. La întimplarea de mai sus, aș mai putea adăuga detenta politică, șase ani, pe când eram student în anul VI, în acei ani teribili, 1948—1954. Dar hai să citez și „marceje” luminoase. De pildă, debutul meu „literar”, cînd intrul meu profesor de literatură, Augustin Z.N. Pop, dibuind în persoana mea oarecare inclinată literate (aveam 10—11 ani și eram elev la liceul militar din Sereșeni), m-a trimis la acel vestit concurs pe țară „Inerimăa României” și eu am izbutit să iau premiul. Sau un alt punct luminos: nașterea fetei mele (un copil minunat, azi doctorist). Sau faptul că mama mea trăiește, în curînd va implini 90 de ani, o mare și cum puțină sint pe lume, prietena mea cea mai devotată. Peșonă se vede, Dumnezeu mi-a luat, dar mi-a și dat. Iertați-mă, de mi-ați cerut o întimplare, și eu am abuzat relativ mai multe. Ar fi fost însă nedrept să le ocolesc, fiindcă și aceste întimplări, să le spunem așa, mi-au marcat viața.

III. Un scriitor trebuie să fie sincer. Fără așa ceva, poate fi orice, numai scriitor nu. Sigur, pe scara morală, ce se întinde între „bine” și „rău”, el poate ocupa orice loc. Vorbînd de viața lui privată. Cînd se apucă însă să scrie — mă refer la scriitorul autentic, nu la grafoman — el trebuie să-și pună elementara întrebare: eu ce pot transmite? Adică ce poate transmite mai bine, mai credibil, mai convingător, așa fel ca să sporească cît de cît „corola de minuni a lumii”, și nu s-o sărăcească sau s-o deterioreze. Sub aspect estetic, dar și etic. Fiindcă, după părerea mea, în cea mai gratuită operă de artă, e de aflat totdeauna și un demers etic. Fără dragoste — și nu numai dragoste față de sine, ci și de semenii săi — nu-i de conceput un scriitor. Altfel, de îndată ce-ar termina de scris, ar trebui să-și ardă manuscrisele. Or, el ține să iasă în public, să-și expună și altora gîndurile și simțirea. Știți, eu văd în scriitor un soi de grădinar. Cultivă flori și le oferă lumii. Totul e, firește, ca florile să fie plăcute ochiului (estetic) și, dacă se poate, și plăcut mirositoare (etic). Desigur, s-ar putea (și se poate) ca un grădinar să vrea să cultive ciulinii sau mărarînșii. N-are decît, e dreptul lui. Va fi treaba lui dacă și va putea plasa pe piață bălăriile și va găsi o bibliotecă să i le conserve. Oricum, e de preferat un asemenea cultivator, care își pune de acord propria viață cu opera — el e cel puțin autentic —, celui care mimează autenticitatea. Mimează cît mimează, dar vine un moment în care cititorul îl dibuie. Și îl și pedepsește cu cea mai aspră pedeapsă destinată unui scriitor: nu-l mai citește.

IV. O ho, în multe feluri. Și viața și scrierile (să nu spunem „opera”, căci, cum știți și Dv., realul bilanț al unui scriitor se face abia la moartea lui, ba uneori și după).

Mai întâi viața. În închisoarea în care am intrat pe cînd aveam 24 de ani. Eram atunci student, dar funcționam la Facultatea de medicină București ca preparator la catedra de anatomie (la Prof. dr. Gr. T. Popa, și unde îl avusesem conferențiar și pe Dr. Gheorghe Palade, laureatul premiului Nobel, cu care, în anul I, am dat primul meu examen la medicină, osteologia; el m-a și luat la catedră preparator, cînd eram în anul III). Doream să fac carieră universitară și profesorul spunea că am ceva calități pedagogice. Închisoarea mi-a barat acest drum și cu asta gata. Au urmat anii închisorilor. Locuri de iad (nu-i spațiu aici pentru

ANCHETA

interval

amănunte), dar și locuri benefice pentru experiența unui scriitor. Căci nicăieri n-aș fi putut cunoaște atîția oameni, atîtea caractere, destine, temperamente etc., grupate toate la un loc. Un imens cîmp de observație. N-aveam creion și hîrtie, nu era permis așa ceva, dar am notat totul în minte. Numai că sint absolut sigur că voi muri și tot nu voi putea pune pe hîrtie tot ce-am văzut și trăit pe-acolo. În sfîrșit, ieșind din închisoare, după multe avatururi greu de înșirat aici, am avut norocul să dau peste un om minunat, Prof. Ilie Murgulescu, ministrul de atunci al învățămîntului, care mi-a aprobat să termin medicina. Am ieșit medic și am fost trimis la țară (neîngăduindu-mi-se să mai stau la București, unde îmi era familia și întreaga mea serie de vechi colegi). O altă experiență extrem de interesantă, viața de medic la țară (șase ani în comuna Geoagiu — Hunedoara). Apoi... m-am căsătorit, a venit pe lume fetița mea... apoi am dat concurs în 1962 și am intrat în București... apoi m-am îmbolnăvit de plămîni și am luat drumul sanatoriilor... apoi... mă rog, lucruri mai puțin semnificative. O viață oarecare. Cu multe lipsuri, cum a trăit-o fiecare român în epoca asta.

Despre opera mea, nici ea n-a scăpat de șocuri. În 1957, decî la 3 ani după ieșirea din închisoare, cum de „boala” scrisului nu mă puteam lecuî, am prezentat Editurii Tineretului (director era Al. I. Ștefănescu) o carte de nuvele care a fost foarte bine primită de editură, tocmai pentru faptul că, în acea atmosferă proletcultistă, în nuvelele mele, lipsite de orice erou membru de partid, ba și de cuvîntul partid, existau totuși eternele probleme ale vieții. Cartea a intrat la tipar (1958) și mă și pregăteam s-o țin în mînă, cînd... mi s-a cerut să-mi scriu autobiografia. Aș fi putut să ascund omînulul cu închisoarea, eram doar medic în „cîmpul muncii”, dar mi-am spus că nu-i corect așa și l-am menționat. A fost suficient ca să-mi înmormîntez cartea. Cu toată bunăvoința editurii, cu toată intervenția la Beniuc (care, fie-i țîrîna ușoară, m-a poftit afară), memorii la CC..., zadarnic totul. Și timp de ani și ani n-am mai putut publica nimic. Abia în 1965 s-a spart ghița, cînd am luat un premiu la revista „Romuri”. Ca în 1967 să-mi apară și prima carte editată. Curînd după aceea am fost primit în Uniunea Scriitorilor. Ce-a mai urmat apoi? Mizeriile știute de fiecare scriitor, supus mereu cenzurii. Ar fi multe de spus sub acest aspect, eu cred că e mai plin coșul cenzurii decît am tipărit eu sau altul. În sfîrșit, dacă mă pot lăuda cu ceva, e faptul că am rezistat tentației de-a mă include și eu în corul aplaudătorilor la adresa dictaturii.

Cam asta despre viața și opera mea în epoca în care am trăit. Desigur, dacă această epocă ar fi fost altfel de cum a fost, viața mea, ca și a altora, ca a tuturor, ar fi decurs în alt mod. Dacă... Or, noi știm că Istoria, marea istorie care se scrie cu majuscule, antipatizează cuvîntul „dacă” și-l refuză. Hai să ni-l refuzăm și noi, pentru măruntele noastre vieți, care în mare parte s-au și scurs și pe care nimeni și nimic nu ni le mai poate restitui. Căci, dacă vom începe să glosăm pe marginea acestui „dacă”, va fi să dăm doar de chinuri, suspine și regrete. E timpul, cred, să reinvățăm să zîmbim.

* *Bestiilor care l-au agresat pe scriitorul Banu Rădulescu le răspundem cu o frază a domniei sale: „căci de multe ne putem scutura în viață, dar de noi înșine niciodată”. (Red.).*